

Vinicije B. Lupis

Državni arhiv u Dubrovniku

Nikola Paskov Papac, dubrovački zlatar iz prve polovice XIV. stoljeća

Izvorni znanstveni rad – Original scientific paper

predan 27. 11. 1999.

Sažetak

Dubrovački zlatar Nikola Paskov Papac spada u red najstarijih zlatara od kojih postoji potpisana umjetnina – moćnik glave Sv. Andrije iz riznice dubrovačke prvostolnice, sačuvan do naših dana. Iznimno je također što na osnovi arhivske građe iz Državnog arhiva u Dubrovniku možemo barem zaviriti u njegov privatni život. Dubrovački

zlatari u doba cvjetanja zlatarstva bili su bogat sloj pučana, o čemu svjedoči i oporuka zlatara Papca. Njegova oporuka iz godine haranja velike epidemije kuge 1348. donosi osim toga hrvatski naziv za tamjanku – lađica, što još jednom upućuje na potrebu izrade rječnika stručne terminologije povijesti umjetnosti.

Još je Jerolim Kavanjin (1641.–1714.), u svojoj *Povijesti vandeleskoj (Bogatstvo i uboštvo)*, u XVI. pjevanju pjevao o bogatstvu moćnika u gradu Dubrovniku:

»...Ti imaš blago pribogato
i u dnu svetih kojih kriješ,
pedeset udijeh svijeh u zlato
i u srebro kih odiješ,
i u crkvi ke Stjepana
držiš jošter punih rana.
Među kojih dvanaes glava
svetih nekijh mučenika,
paome križa po kom slava
tebi rane, čas i dika.
Serđa, Baka i Stipana
svijeh mučenih kapetana.
Arkileja i Pankraca,
Petronile, Petra kćere...
Dubrovniče htij ufati,
da takova i tolika
vojska i množ od svetosti,
branit te ima u jakosti...«.

Sjaj zlata i srebra utkanog u drevne labirinte metalnih reljefa oduvijek je pobuđivao maštu istraživača i putnika. Svaka umjetnina ima svoju priču – povod nastanka. Ponekad iz mraka zaborava uspijevamo istrgnuti djelić izgubljenog vremena, s njegovom svakodnevicom i ljudima toliko nalik današnjima. Srećom, takav slučaj je i s jednom umjetninom – moćnikom iz riznice prvostolnice grada Dubrovnika.

U navedenom ambijentu, pod rednim brojem CXXII, čuva se moćnik glave Sv. Andrije. Izrađen je u obliku jednostavne polukalote (18,5 x 9,8 cm) od djelomice pozlaćena srebrnog lima, na više mjesta natučenog. U donjoj zoni ukrašen je

vegetabilnim vijencem romaničke stilizacije u tehnicu »na proboj«, na dva mjesta prelomljenim, a iznad je nešto širi vijenac s dvije ispupčene rubnice i dekorativnim natpisom u svečanoj majuskuli »RELIQVIE SCI ANDREA« unutar kojeg je rascvali istokračni križ. Na tjemenu kalote je otvor promjera 4,7 cm, gdje se vidi oštećena kost lubanje. Na donjoj strani jednostavnog moćnika urezana je kružnica sa šesterolatičnim ornamentom, izvedenim najjednostavnijim orisom šestara, uokolo kojeg teče natpis: »MAGISTER NICOLA D'PAPAZO ME FECIT«. Prostor među krakovima sitno je iskucan kao i kružnica natpisa.

Ovaj zanimljivi slučaj da se na moćniku, uz određenje pripadnosti svecu, spominje i autor umjetnine, koji samodopadno ispisuje svoje ime, ponukao je da se pokuša riješiti enigma tko je taj zlatar i je li domaći dubrovački umjetnik, to više što dosad nije izravno razmatran u stručnoj literaturi.¹ Ivo Lentić prvi i jedini obrađuje taj moćnik u suvremenoj literaturi i pripisuje ga zlataru Nikoli, koji je djelovao na prijelazu iz XIV. u XV. stoljeće, što je vjerojatno zaključio na osnovi epigrafskih karakteristika.² U *Popisu relikvijara i drugih predmeta u riznici /moćniku/ dubrovačke katedrale*, napisanom godine 1945., a jedan od autora bio je Don Niko Gjivanović, piše da je zlatar Nikola živio u Dubrovniku u prvoj polovici XIV. stoljeća.³ U popisu moćnika dubrovačke prvostolnice iz godine 1335., koji se čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku, navodi se: *capud sći andree mris (martiris)*.⁴ Taj je popis nastao u vrijeme dubrovačkog kneza Nicole Faliera-Mlečanina i ujedno je najstariji sačuvani popis moćiju. Upravo taj moćnik glave Sv. Andrije, djelo zlatara Nikole Papca, trebamo bez ikakve dvojbe vremenski ograničiti godinom 1335., jer ostale dvije glave Sv. Andrije Apostola potječu iz sedamdesetih godina XIV. stoljeća i pripadale su samostanu Sv. Klare. U Hrvatskoj nemamo mnogo potpi-

Moćnik glave Sv. Andrije Apostola iz dubrovačke prvostolnice (foto: M. Mojaš)
Reliquary depicting St. Andrew the Apostle's head, Dubrovnik Cathedral Treasury
 (photo by M. Mojaš)

sanih umjetnina iz srednjeg vijeka, pa je taj moćnik od iznimne važnosti kao jedan od starijih sačuvanih primjera.

Sada kad se zna ime zlatara, postavlja se pitanje njegova podrijetla, jer su u tim vremenima ljudi vrlo često dobivali prezime po mjestu podrijetla. U talijanskoj pokrajini Veneto, na rijeci Pad u blizini grada Adrije, postoji mjesto Papozze, koje jedino ima oblik sličan prezimenu našeg zlatara. Srećom, kao i mnogo puta dosad, bogatstvo sačuvane arhivske građe u Državnom arhivu u Dubrovniku u potpunosti je razriješilo našu dilemu o podrijetlu zlatara Nikole. Latinski oblik prezimena Papazo vjerojatno predstavlja hrvatski oblik prezimena Papac, jer se u seriji Testamenta, knjiga VI. (1365. – 1378.), str. 109/r.v., nalazi oporuka *Dobre Nicole de Papaço*. Oporuka je sastavljena 27. siječnja 1373. godine. Početak oporuke jasno nas navodi na zaključak o domaćoj obitelji: »... *Ego Dobre Nicole de Papaç facio meum ultimum testamentum cum bona et cum mente sua...D...mieto collegio S. Pietro maioris pp.LX. p.(er) una planeta et una dalmaticha et una stricta ut feneanti rogor deu osa mea...*« Dakle zlatareva kći ostavlja novac za izradu jedne dalmatike i daje tri-deset perpera za sv. mise u gradu Baru i Dubrovniku. Dobrin pak otac Nikola Paskov Papac sastavlja svoju oporuku 13. travnja 1348. godine i ona u transkripciji glasi:

»Anno domini MCCCXVIII dies XIII de aprilo

Nicholla de papaço faço testamento cō la bona e sana memoria mea lago p(er) decima et p(er) primicia 6^oIII devo avere de

opere nevo de grupsa pp. XXIII ařo scritto in cançelera devo avere de nalischo frar de Grupsa pp XIII. scritto in cançelora devo dare de milen geneř de Dobersi pp XIII. lo qual e guarento marcha delo Slave. Anchora de dar primille p. V. anchora devo avere de çuno de grupsa p. VI. Anchora devo dare Sime de benesa per lavoria di mesnoglav pp. V. g. IV. Item ave in casella et in stanço de lavorer d'argento che est dela compagnia che avi con mença Item pp XVIII. g. IX. Anchora tutola la mia maseria et la chasa mia chese debia vender et dar ali pitropi di lisa uxor mea pp. XC parcela me laga pp. X. chefo de perchio pp.C. ali frari dela schola de son domino pp V. ala fratilla dely caligeri g. XXX, ala fratila dely favri pp. II. Vollo chese debia trar de maltoleto pp. X volo chese dia arçivescovo Helya pp. V plo lago chima in proserto a santa maria donnaņçi Sancto Cristofano. Volo chesa dar per lanima di lisa uxor mea pp X. aproversi anchora ali frari minori pp V. Vollo che se deva mence di frane la ladiça d'argento. delo avanzo delo quatro mio cheli mei pitropi debia dar alo mio nevodo et neveda fioli de dobre eseli merchese deci per domo tutto apoveri eglise e faço mei pitropi çvietan di dragan e nichola sorse echartule pilizer ehcli faça in tuto lor bon aconço et bon per lanima mea. anchora chemecompose i pura per meter de sovra. anchora sia in casa mea cose de mençe merchalanzia e masaria et tolle quell chelo cogosera che son soe chele debia for asoa bona volunta faço quarento mio illia de lucharçe et Vlacho de climento de Sorento anchora data amenze la trata che se per lia uxor mea quel che dita.«

Naposljetku, u *Libri Reformationis* od 10. siječnja godine 1345. spominje se »*Nicola de Papazzo, Pasqua aurifex, in Monori consilio dati fuerunt tutores heredum...*«.⁵ Dubrovački zlatar Nikola Paskov Papac umro je u godini haranja kuge, koja je od 1348. godine u intervalima uzimala svoj danak 1357., 1366., 1371., 1374. i 1391. godine.⁶ U svojoj oporuci od 13. travnja 1348. godine ostavlja niz svetih misa za dušu svoje žene Lize, koja je već ranije preminula. Bilo je izuzetno teško vrijeme, kada je nagla pošast dovela do desetkovanja gradskog stanovništva i stvaranja nove duhovne klime. Osobito je zanimljivo spominjanje nadbiskupa Ilije (Sarake), markantne ličnosti dubrovačkog srednjovjekovlja, u zlatarevoj oporuci. Ta iznimno važna politička i crkvena ličnost (preminuo je 1360.) pokretač je mnogih bitnih događaja što će obilježiti kasnija stoljeća. Preporučio je Dubrovčanima da ne biraju nadbiskupa iz svoje sredine i oni su se tog naputka držali više stoljeća. Zlatar Nikola Paskov Papac ostavlja legat Maloj braći, bratovštinama crevljara i kovača, a očito je riječ o dobrotvorno-humanitarnim udrugama, različitim od njegova imućnog staleža. Navodeći predmete u

oporuci spominje i hrvatski termin lađica (za tamjanku). Među ostalim arhivskim vijestima možda u još jednoj možemo prepoznati našeg zlatara ili nekog njegova bliskog srodnika.

Bogiša Bratenović (Bogissa Bratenovig) iz Župe dubrovačke sklapa ugovor 21. srpnja 1326. godine o davanju svog sina Nale (Nallem) u desetogodišnji zlatarski nauk kod Nicole aurifexa sina (*quondam Johannis Longo*).⁷ Radi se o uobičajenom ugovoru o naukovanju, gdje se jedna strana obvezuje na davanje hrane, odjeće i prijenosa zlatarskog umijeća, a druga strana na desetogodišnju podložnost.

Ispunjavajući dosadašnju prazninu u istraživanju dubrovačkog zlatarstva XIV. stoljeća, detaljnim pregledom samo jedne od arhivskih serija Državnog arhiva u Dubrovniku – XI (Testamenta de Notaria – dalje samo T.N.), došlo se do cijelog niza posve nepoznatih zlatara i članova njihovih obitelji. Njihova imena navodimo u prilogu s nadnevcima sastavljanja i otvaranja oporuke, a gotovo sva su posve nepoznata, izuzev tri-četiri spomenuta u studiji o dubrovačkom zlatarstvu Cvite Fiskovića, koji su ovdje označeni zvjezdicom.

Prilozi:

I. Poimeničan popis oporuka zlatara i članova njihovih obitelji iz arhivske serije Državnog arhiva u Dubrovniku XI. Testamenta za razdoblje do godine 1400.

1. Test. not. I. 5'

Draga filia Pervorati fabri et uxor Marci aurificis

1282. 11. VIII.

2. T. N. II 14'

Pervona aurifex

1295. 7. XII.

3. T. N. III. 49', 50

Milatco aurifex

1306. 8. II.

4. T. N. IV. 1a

Brate uxor Draçchi aurificis

1348. 27. IV.

5. T. N. IV. 9

Magister Ginus aurifex

1302. 27. X.

6. T. N. IV. 15'

Radoe frater Bogdani aurificis

1303. 8. XI.

7. T. N. IV. 19

Bratoslaus aurifex filius Radoote

1304. 25. VII.

8. T. N. IV. 20 – 20'

Radenus aurifex frater Putnihe

1305. 18. II.

9. T. N. IV. 30

Milce aurifex

1306. 8. II.

10. T. N. 32

Drase uxor Begdaani aurificis

1307. 12. I.

11. T. N. IV. 65

Frane aurifex

1363. 21. VI.

12. T. N. V. 32 – 32'

Nicola de Papazo

1348. 13. IV.

13. T. N. V. 14' – 15'

Milos aureso

(1348. 10. II.)

14. T. N. V. 60 - 60'

Ane filia de Angelo aureso

1348. 17. IV.

15. T. N. V. 72'

Decho filia de Milatcho aureso

(1348. 19. IV.)

16. T. N. V. 106'

Radoslavo orese

1348.

17. T. N. V. 130

Tolussa muller de Veclice (?) orese

(1348.)

18. T. N. V. 162'

Radin orese filio de Bratoslavo

1363. 15. VII.

19. T. N. V. 168

Utessen aurifex

(1363.)

20. T. N. V. 218' – 219

Radin orese filio de Qualin

1363. 26. VII.

21. T. N. V. 219 - 219'

Velcha sorella de Raden orese

1363. 6. VI.

22. T. N. V. 222

Stanula filia di Bencho orese

1363. 17. VII.

23. T. N. VI. 1

Givche uxor Tichocii aurificis

1365. 29. X.

24. T. N. VI. 29' – 30

Marussa uxor Pauluschi de Cudeleno et filia

Stanoae aurificis de Ragusio

1368. 3. I.

25. T. N. VI. 34

Pervoe aurifex

1368. 28. IV.

26. T. N. VI. 109 – 109'

Dobre Nicole de Papaco

1373. 27. I.

27. T. N. VI. 106 – 106'

Dimitrius aurifex

1373. 11. II.

28. T. N. VII. 42'

Zivcha uxor g. Guilielmi aurificis

1382. 21. VIII.

1382. 20. II.

29. T. N. VII. 55' – 56

Braychus Bogoslavich aurifex

1383. 2. IX.

1383. 25. VII.

30. T. N. VII. 68 – 69'

Catharina filia Martoli aurificis

1358. 5. V.

31. T. N. VII. 185' – 186

Dapchus aurifex Brathenovich*

1390. 30. IX.

1390. 25. IX.

32. T. N. VII. 211' – 212

Dobrula uxor de Braycho orexe

1391. 28. VII.

1391. 17. VI.

33. T. N. VIII. 6 – 6'

Marussa uxor de Luboye orese

1391. 5. VII.

1391. 30. VII.

34. T. N. VIII. 18 – 18' Pribeta Dobriglievich aurifex* 1392. 17. IV. 1391. 30. IX.	38. T. N. VIII. 32 – 32' Marussa muglier de Braycho orese 1393. 27. VI. 1393. 20. V.	42. T. N. VIII. 171' Radoslava filia de Ogreia uxor Prothchi aurifex 1400. 6. V. 1400. 30. IV.
35. T. N. VIII. 23. Radich Radetchovich aurifex* 1392. 7. IX. 1392. 17. VIII. in mercato de Berstanich	39. T. N. VIII. 46 – 46' Maistro Mile Paceradich aurifex (?*) 1394. 28. V. 1394. 6. III.	43. T. N. 182 – 182' Alexius Chalougevich aurifex* 1400. 2. VI. 1400. 10. II.
36. T. N. VIII. 24' – 25' Magister Bartholameus della Donna aurifex* 1392. 28. IX. 1392. 23. IX.	40. T. N. VIII. 49 – 50 Bogdan Radinovich aurifex 1394. 26. VI. 1394. 19. VII. (!)	44. T. N. VIII. 183' – 184' Rada uxor Alexii aurifex 1400. 3. VI. 1400. 15. II.
37. T. N. VIII. 30' Marussa uxor de maestro Radoe orese 1393. 25. II. 1393. 10. II.	41. T. N. VIII. 111' Radulla uxor Palechi aurifex 1398. 10. VIII. 1398.	

Bilješke

1
C. Fisković, *Dubrovački zlatari od XIII. do XVII. stoljeća*, Starohrvatska prosvjeta, III. serija, Sv. 1., Zagreb 1949. (navodi se sva starija literatura); **J. Lučić**, *Obrti i usluge u Dubrovniku do početka XIV. stoljeća*, Zagreb 1979. (Ova studija obrađuje odgovarajući period, ali se ni ovdje, kao ni kod Cvite Fiskovića, ne nalazi nitko slična imena i prezimena. Samo ime oca Paska ne može se dovesti u vezu s određenom osobom poradi nedostatka drugih vremenskih odrednica potrebnih za rekonstrukciju obiteljskog rodoslovlja u XIII. stoljeću.); **D. Roller**, *Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću*, Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, knjiga II., Zagreb 1951. (Ni u ovoj studiji, što obrađuje kasnije razdoblje, nije moguće pratiti obitelj Papac. Stoga treba pretpostaviti da je sa ženskim potomcima obitelj izumrla.)

2
I. Lentić, *Zlatarstvo*, Katalog izložbe »Zlatno doba Dubrovnika«, Zagreb 1987., str. 369, kat. jedinica Z/7.

3
Katedralni župni ured u Dubrovniku, *Popis relikvijara i drugih predmeta u riznici / moćniku / dubrovačke katedrale*, a na kraju unjesto potpisa sastavljača: *Ovaj je popis riznice / moćnika / dubrovačke stolne crkve učinjen godine 1945., i bi dovršen dne 7. srpnja 1945. godine, a sastavili su ga prečasni dn. Niko kanonik Gjivanović, veleučena gospoda dr. Božo Glavić i dr. Karlo Lovac, te gospodin Petar Pallavicini*. Popis je bez paginacije, pod rimskim CXXII.

4
Državni arhiv u Dubrovniku (dalje DAD), XIV. Chiesa e Monasteria 1. Reliquiae s. s. corporum repertae in Ecclesiae Cathedrali S. Mariae Maioris d. d. 1335., str. 3; **Don (Dum) A. Taljeran**, *Iz Arhiva*, List Dubrovačke biskupije, br. 7, 1/1 i br. 26 1/3, Dubrovnik 1908.; **Don (Dum) A. Taljeran**, *O dubrovačkom moćniku – razjašnjenja nekih pitanja*, Dubrovnik 1934., str. 26–30.

5
Monumenta Ragusina, Libro Reformationis (ad. 1306–1347), sv. I., Zagreb 1879., str. 108.

6
J. Lučić, *Dubrovačke teme*, Zagreb 1991., str. 525. (Nadopuna Ljetopisa, posebno objavljenog u knjizi **S. Prosperova Novaka**, *Dubrovnik iznova*, Liber, Zagreb 1987., str. 181–196.)

7
DAD, Diversa Notariae 5, str. 26'.

Summary

Vinicije B. Lupis

Nikola Paskov Papac, a Dubrovnik Goldsmith from the First Half of the 14th Century

The Dubrovnik goldsmith Nikola Paskov Papac (late 13th c. –1348) made and signed the reliquary depicting St. Andrew the Apostle's head from the Dubrovnik Cathedral Treasury, certainly before 1335, when its first list was preserved. The archival data from the National Archives in Dubrovnik cast light on this formerly unobserved characteristic of the goldsmith's trade in the old Dubrovnik, connected with the highest church prelate of the Middle Ages in Dubrovnik – the Archbishop Ilija Sarak. His signature on the reliquary listed the Dubrovnik goldsmith Nikola Paskov Papac among the few goldsmiths still known today with whom we can associate a certain work of art from the medieval period.